महाराष्ट्र लोकसेवा हक्क अध्यादेश, २०१५

प्रल्हाद कचरे
उपायुक्त, पुणे विभाग, पुणे
pkachare@gmail.com

उद्देश
लोकसेवा हक्क अध्यादेश कशासाठी ?

महाराष्ट्र राज्यात

- पात्र व्यक्तींना पारदर्शक, कार्यक्षम व समयोचित लोकसेवा देण्याकरिता आणि
- पात्र व्यक्तींना लोकसेवा देणा-या शासकीय विभागामध्ये
- व अभिकरणामध्ये आणि इतर सार्वजनिक प्राधिकरणांमध्ये पारदर्शकता व उत्तरदायित्व आणण्यासाठी आणि
- तत्संबंधित व तदानुषंगिक बाबीकरिता तरतूद करण्यासाठी एक सर्वसमावेशक कायदा करण्यासाठी

ठळक वैशिष्टे

१. सार्वजनिक प्राधिकरणाने अधिसुचित केलेल्या कालमर्यादेच्या आत लोकसेवा प्राप्त करण्यासाठी पात्र व्यक्तींना हक्क् प्रदान करणे.

२. पदनिर्देशित अधिक-यांनी पात्र व्यक्तींला नियत कालमर्यादेच्या आत लोकसेवा देण्यासाठी तरतूद करणे;

३. पात्र व्यक्तीने केलेल्या अर्जास विशिष्ट अर्ज क्रमांक देण्यासाठी तरतुद करणे जेणेकरुन तो त्याच्या अर्जाच्या स्थितीची आनलाईन पाहाणी करु शकेल अशी व्यवस्था करणे;

४. प्रथम अपील प्राधिकारी, द्वितीय अपील प्राधिकारी आणि आयोगाकडे अपील करण्यासाठी तरतूद करणे;

ठळक वैशिष्टे

५. या कायद्याच्या प्रभावी अंमलबजावणीसाठी महाराष्ट्र राज्य सेवा हक्क आयोग घटित करणे;

६. नियत कालमर्यादेच्या आत लोकसेवा देण्यात कसूर करणा-या अधिका-यांच्या बाबतीत शास्ती व शिस्तभंगाची कारवाई करण्याकरीता तरतूद करणे;

७. नियत कालमर्यादेच्या आत लोकसेवा देणा-या अधिका-यांना रोख रकमेच्या स्वरुपात प्रोत्साहने देणे आणि या कायद्याची प्रयोजने साध्य करताना जी प्राधिकरणे उत्कृष्ट कामगिरी पार पाडतील अशा प्राधिकरणांना गोरव करण्यासाठी योग्य पारितोषिके देणे याची तरतूद करणे; आणि

८. जाणूनबुजून खोटी किंवा चुकीची माहिती किंवा खोटे दस्तेवज देऊन लोक्सेवा मिळविणा-या पात्र व्यक्तीविरुध्द कारवाई करण्याची तरतूद करणे.

महाराष्ट्र लोकसेवा हमी विधेयक २०१५ मधील संघटनात्मक संरचना

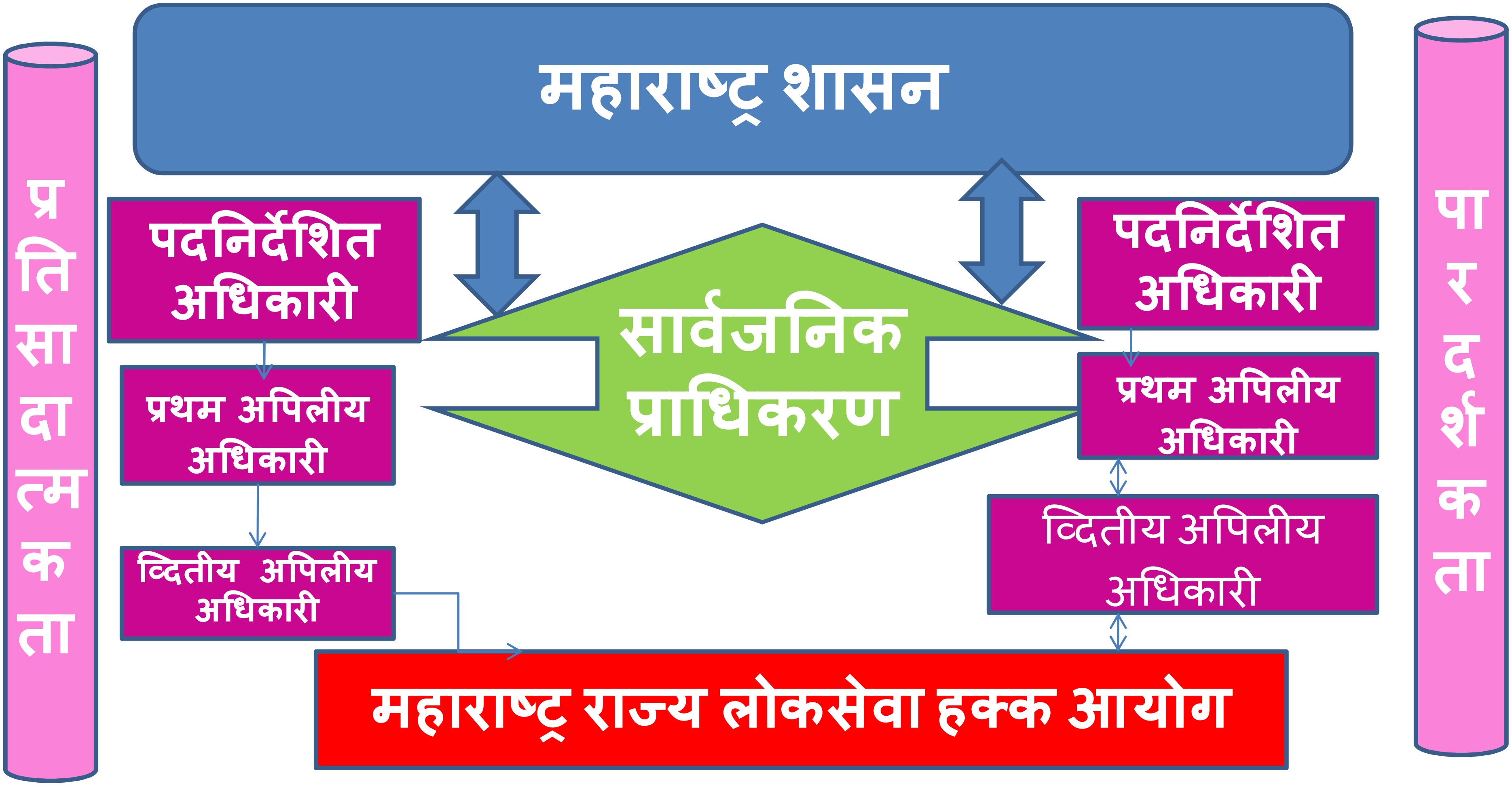

pkachare@gmail.com

कलम -२ महत्वाच्या व्याख्या / संकल्पना

सेवा हक्क

लोकसेवा

सेवेसाठी नियत कालमर्यादा

राज्य लोकसेवा हक्क आयोग

सेवा हमी साठी पात्र व्यक्ती

पदनिर्देशित अधिकारी

द्वितीय अपिलीय अधिकारी

प्रथम अपिलीय अधिकारी

pkachare@gmail.com

महत्वाच्या कालमर्यादा

कलम	करावयाचे काम	कालमर्यादा
3(1)	प्रत्येक सार्वजनिक प्राधिकरणाने त्यांच्या अ) सेवा व त्या पुरविणेचा नियत कालावधी अधिसुचित करणे ब) सेवा पुरविणेसाठी अधिकारी पदनिर्देशित करणे क) प्रथम् व व्दितीय अपिलीय अधि्कारी पदर्देशित करणे (कार्यालयाच्या सुचनाफ़लक्वर व संकेतस्थळावर प्रसिध्दी देणे)	अध्यादेशाच्या प्रारंभापासुन तीन महिन्याच्या आत
४(१) ५(१)	**प्रत्येक पात्र व्यक्तीस** *कायदेशीर व तांत्रिक व्यवहार्यतेच्या अधीन राहून,* ***संबंधित पदनिर्देशित अधिका-याकडून*** ***लोकसेवा प्राप्त करण्याचा हक्क*** *(परंतू निवडणूकीच्या कालावधीत त्याचप्रमाणे नैसर्गिक आपत्तीच्या वेळी, विहीत केल्याप्रमाणे नियत कालमर्यादा राज्य शासनास वाढवता येईल.)*	संबंधित सार्वजनिक प्राधिकरणाने अधिसुचित केलेल्या नियत कालावधित

pkachare@gmail.com

महत्वाच्या कालमर्यादा

कलम	करावयाचे काम	कालमर्यादा
५(२)	पदनिर्देशित अधिका-याला अर्ज मिळाल्यावर एकतर थेट लोकसेवा देणे किंवा फेटाळण्याची कारणे लेखी नमूद करुन अर्ज फेटाळ	नियत कालमर्यात
४(१) ५(१) ५(२)	प्रत्येक पात्र व्यक्तीस कायदेशीर व तांत्रिक व्यवहार्यतेच्या अधीन राहून, संबंधित पदनिर्देशित अधिका-याकडून लोकसेवा प्राप्त करण्याचा हक्क (परंतु निवडणूकीच्या कालावधीत त्याचप्रमाणे नैसर्गिक आपत्तीच्या वेळी, विहीत केल्याप्रमाणे नियत कालमर्यादा राज्य शासनास वाढवता येईल.)	संबंधित सार्वजनिक प्राधिकरणाने अधिसुचित केलेल्या नियत कालावधित
९(१)	**पहिले** अपिल करण्याचा कालावधी (कोणत्याही पात्र व्यक्तीस, अर्ज फेटाळल्याचा आदेश मिळाल्याच्या किंवा नियत कालमर्यादा समाप्त झाल्याच्या दिनांकापासून तीस दिवसांत अपिल करता येईल)	३० दिवस किवा विलंब क्षमापन विनंतीसह ९० दिवसाचे आत

महत्वाच्या कालमर्यादा

कलम	करावयाचे काम	कालम्मर्यादा
९(२)	प्रथम अपिलाच्या निर्णयासाठी अनुज्ञेय कालावधी	३० दिवस
९(३)	द्वितीय अपील प्राधिका-याकडे , प्रथत अपील प्राधिका-याच्या आदेशाविरुध्द दुसरे अपील दाखल करता येईल.	३० दिवस किंवा प्रथम अपीलाचा आदेश् मिळाला नसेल तर पहिले अपील दाखल केल्याच्या दिनांकापासून ४५ दिवसांनंतर
९(४)	दुसरे अपिलावर निर्णय देण्यासाठीचा कालावधी	पंचेचाळीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत
१८(१)	व्दितीय अपील प्राधिकऱ्याच्या आदेशामुळे व्यथित झालेल्या पात्र व्यक्तीस किंवा पदनिर्देशित अधिकाऱ्यास आयोगाकडे अपील दाखल करण्याचा कालावधी	साठ दिवसांच्या कालवधीच्या आत
१८(२)	राज्य लोकसेवा हक्क आयोगाने अपील निकाली काढण्याचा कालावधी	नव्वद दिवसांच्या कालावधीत

pkachare@gmail.com

कलम-३ – सार्वजनिक प्राधिकरणाच्या जबाबदा-या

३(१) प्रत्येक सार्वजनिक प्राधिकरण या अध्यादेशाच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून

- ***तीन महिन्यांच्या कालावधीच्या आत , आणि त्यानंतर वेळोवेळी,***
- ***ते पुरवीत असलेल्या लोकसेवा,***
- ***पदनिर्देशित अधिकारी,***
- ***प्रथम व व्दितीय अपील प्राधिकारी आणि***
- ***नियत कालमर्यादा या अध्यादेशाखाली अधिसूचित करील.***

3(2) प्रत्येक सार्वजनिक प्राधिकरण,

- ***त्याने पुरवावयाच्या लोकसेवांची सूची,***
- ***तसेच नियत कालमर्यादा,***
- ***विहीत नमुना किंवा***
- ***फी, कोणतीही असल्यास,***
- ***पदनिर्देशित अधिकारी,***
- ***प्रथम अपील प्राधिकारी आणि व्दितीय अपील प्राधिकारी***

यांचा तपशील कार्यालयाच्या सूचना फलकावर आणि तसेच त्याच्या संकेतस्थळावर किंवापोर्टलवर, कोणतेही असल्यास, प्रदर्शित करील किंवा प्रदर्शित करण्याची व्यवस्था करील.

कलम-४ नियत कालमर्यादेत लोकसेवा प्राप्त करण्याचा हक्क

४(१) प्रत्येक पात्र व्यक्तीस,

- ***कायदेशीर , तांत्रिक व आर्थिक व्यवहार्यतेच्या अधीन राहून या आध्यादेशानुसार***
- ***राज्यातील लोकसेवा नियत कालमर्यादेच्या आत प्राप्त करण्याचा हक्क असेल.***

४(२) सार्वजनिक प्राधिकरणाचा

- ***प्रत्येक पदनिर्देशित अधिकारी, कायदेशीर, तांत्रिक व आर्थिक व्यवहारतेच्या अधीन राहून***
- ***नियत कालमर्यादेच्या आत पात्र व्यक्तीला लोकसेवा देईल.***

परंतु निवडणूकीच्या कालावधीत त्याचप्रमाणे नैसर्गिक आपत्तीच्या वेळी, विहीत केल्याप्रमाणे नियत कालमर्यादा राज्य शासनास वाढवता येईल.

कलम-५(१) –लोकसेवेसाठी अर्ज कार्यपध्दती

- **लोकसेवा प्राप्त करण्यासाठी कोणत्याही पात्र व्यक्तीस पदनिर्देशित अधिका-याकडे अर्ज करता येईल.**
  - **अर्ज मिळाल्याची रितसर पोच देण्यात येईल.**
  - **असा अर्ज निकाली काढणेसाठी नियत केलेल्या कालमर्यादेसह,**
  - **असा अर्ज मिळाल्याचा दिनांक आणि ठिकाण,**
  - **विशिष्ट अर्ज क्रमांक,**
  - **लेखी किंवा इलेक्ट्रॉनिक साधनांमार्फत, कळविणेत येईल.**
- **लोकसेवा प्राप्त करण्यासाठी *सर्व बाबतीत परिपूर्ण असलेला आवश्यक तो अर्ज,***
- ***पदनिर्देशित अधिका-याला किंवा अर्ज स्विकारण्यास जिला यथोचितरीत्या प्राधिकृत केले असेल अशा एखादया व्यक्तीला ज्या दिनांकास मिळाला असेल त्या दिनांकापासून नियत कालमर्यादा मोजली जाईल.***

कलम-५(१) –लोकसेवेसाठी अर्ज कार्यपध्दती

- **लोकसेवा प्राप्त करण्यासाठी कोणत्याही पात्र व्यक्तीस पदनिर्देशित अधिका-याकडे अर्ज करता येईल.**
  - अर्ज मिळाल्याची रितसर पोच देण्यात येईल.
  - असा अर्ज निकाली काढणेसाठी नियत केलेल्या कालमर्यादेसह,
  - असा अर्ज मिळाल्याचा दिनांक आणि ठिकाण,
  - विशिष्ट अर्ज क्रमांक,
  - लेखी किंवा इलेक्ट्रॉनिक साधनांमार्फत, कळविणेत येईल.
- **लोकसेवा प्राप्त करण्यासाठी** ***सर्व बाबतीत परिपूर्ण असलेला आवश्यक तो अर्ज,***
- ***पदनिर्देशित अधिका-याला किंवा अर्ज स्विकारण्यास जिला यथोचितरीत्या प्राधिकृत केले असेल अशा एखादया व्यक्तीला ज्या दिनांकास मिळाला असेल त्या दिनांकापासून नियत कालमर्यादा मोजली जाईल.***

कलम-५(२) –लोकसेवेसाठी अर्ज कार्यपध्दती

- पदनिर्देशित अधिकारी, कलम ५(1) अन्वये अर्ज मिळाल्यावर नियत कालमर्यादेत
  - एकतर थेट लोकसेवा देईल किंवा तो सेवा मंजूर करील
  - किंवा फेटाळण्याची कारणे लेखी नमूद करुन अर्ज फेटाळील.
  - पदनिर्देशित अधिकारी, अर्जदाराला, त्याच्या आदेशाविरुध्द
  - अपील करण्याचा कालावधी आणि
  - ज्याच्याकडे पहिले अपील दाखल करता येईल त्या प्रथम अपील प्राधिका-याचे नाव व पदनाम,
  - त्याच्या कार्यालयीन पत्त्यासह, लखी कळवील.

कलम-६ व ७- अर्जाच्या स्थितीची, ऑनलाईन पाहणी

६(१) कोणत्याही लोकसेवेसाठी अर्ज केलेल्या प्रत्येक पात्र व्यक्तीला,

– संबंधित सार्वजनिक प्राधिकरणाकडून एक विशिष्ट अर्ज क्रमांक देण्यात येईल,

– जेणेकरुन जेथे ऑनलाईन प्रणाली कार्यान्वित असेल तेथे, तो आपल्या अर्जाच्या स्थितीची, ऑनलाईन पाहणी करु शकेल.

६(२) प्रत्येक सार्वजनिक प्राधिकरण,

– जेथे अशी ऑनलाईन प्रणाली कार्यान्वित असेलतेथे,

– लोकसेवांच्या सर्व अर्जाची स्थिती ऑनलाईन अदयावत ठेवण्यास कर्तव्यबध्द असेल.

कलम-७ माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर

– शासन, नियत कालमर्यादेत संबंधित लोकसेवा पुरविण्यासाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर करण्याकरिता सर्व सार्वजनिक प्राधिकरणांना प्रोत्साहन व प्रेरणा देईल.

कलम-८- अपिल अधिका-यांची नियुक्ती

८(१) सार्वजनिक प्राधिकरण, विहीत करण्यात येईल अशी यथोचित कार्यपध्दती अनुसरुन,

- लोकसेवांसाठीचा पात्र व्यक्तींचा अर्ज फेटाळल्याच्या किंवा त्या लोकसेवा देण्यास विलंब केल्याच्या विरुध्द तिने दाखल केलेल्या अपीलाची सुनावणी करण्यासाठी आणि निर्णय देण्यासाठी
- प्रथम अपील प्राधिकारी म्हणून कार्य करण्याकरिता पदनिर्देशित अधिका-याच्या दर्जापेक्षा वरिष्ठ दर्जा असलेल्या “ब” दर्जाच्या किंवा त्याच्या समकक्ष दर्जाच्या अधिका-याची नियुक्ती करील.

८(2) सार्वजनिक प्राधिकरण,

- प्रथम अपील प्राधिका-याच्या आदेशाविरुध्द
- *एखादया पात्र व्यक्तीने*
- *तसेच पदनिर्देशित अधिका-याने दाखल केलेल्या*
- अपिलाची सुनावणी करण्यासाठी आणि निर्णय देण्यासाठी व्दितीय अपील प्राधिकारी म्हणून कार्य करण्याकरिता प्रथम अपील प्राधिका-याच्या दर्जापेक्षा वरिष्ठ दर्जा असलेल्या अधिका-याची नियुक्ती करील.

कलम ९ प्रथम अपिल कार्यपध्द्ती

९(१) कलम 5 च्या पोट-कलम (2) अन्वये

- जिचा अर्ज फेटाळण्यात आला असेल
- किंवा जिला नियत कालमर्यादेच्या आत लोकसेवा दिली नसेल
- अशा कोणत्याही पात्र व्यक्तीस, अर्ज फेटाळल्याचा आदेश मिळाल्याच्या किंवा नियत कालमर्यादा समाप्त झाल्याच्या दिनांकापासून
- तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत प्रथम अपील प्राधिका-याकडे अपील दाखल करता येईल.

परंतु, जर अपील कर्त्याला त्या मुदतीत अपील दाखल न करण्यास पुरेसे कारणहोते

- याबाबत प्रथम अपील प्राधिका-याची खात्री पटली तर,
- त्यास अपवादात्मक प्रकरणी, जास्तीत जास्त नव्वद दिवसांच्या कालावधीस अधीन राहुन,
- तीस दिवसांचा कालावधी समाप्त झाल्यांनतर देखील, अपील दाखल करुन घेता येईल.

कलम ९ प्रथम अपिल कार्यपध्द्ती

९(2) प्रथम अपील प्राधिका-यास ,

- तो आपल्या आदेशात विनिर्दिष्ट करील अशा नियत कालमर्यादेपेक्षा अधिक नसलेल्या कालावधीच्या आत पात्र व्यक्तीला सेवा देण्यासाठी पदनिर्देशित अधिका-याला निदेश देता येईल किंवा
- त्यास अपील दाखल केल्याच्या दिनांका पासुन तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत फेटाळण्याची कारणे लेखी नमूद करुन अपील फेटाळता येईल.

पंरतु, अपिलावर निर्णय देण्यापूर्वी, प्रथम अपील प्राधिकारी,

- अपील कर्त्याला
- तसेच पदनिर्देशित अधिका-याला किंवा
- या प्रयोजनासाठी यथोचितरित्या प्राधिकृत केलेल्या त्याच्या कोणत्याही दुय्यम अधिका-याला ,
- आपले म्हणणे मांडण्याचीसंधी देईल.

कलम-९(३) व्दितीय अपिल कार्यपध्दती

९ (3) अपील कर्त्यास,

- ज्या दिनांकास प्रथम अपील प्राधिका-याच्या आदेश मिळाला असेल त्या दिनांकापासून तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत किंवा
- प्रथम अपील प्राधिका-याचा कोणताही आदेश मिळाला नसेल त्याबाबतीत, पहिले अपील दाखल केल्याच्या दिनांकापासून पंचेचाळीस दिवसांनंतर
- दवितीय अपील प्राधिका-याकडे , प्रथम अपील प्राधिका-याच्या आदेशाविरुध्द दुसरे अपील दाखल करता येईल.

९(४) द्वितीय अपील प्राधिका-यास,

- तो आपल्या आदेशात विनिर्दिष्ट करील अशा कालावधीच्या आत अपीलकर्त्याला सेवा देण्यासाठी पदनिर्देशित अधिका-याला निदेश देता येईल किंवा
- त्यास ते अपील दाखल केल्याच्या दिनांकापासून पंचेचाळीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत अशा फेटाळण्याची कारणे लेखी नमुद करुन अपील फेटाळता येईल.

परंतु , कोणताही आदेश काढण्यापूर्वी , द्वितीय अपील प्राधिकारी,

- अपीलकर्त्याला
- तसेच पदनिर्देशित अधिका-याला किंवा या प्रयोजनासाठी यथोचितरित्या प्राधिकृत केलेल्या त्याच्या कोणत्याही दुय्यम अधिका-यायला ,
- आपले म्हणणे मांडण्याचीसंधी देईल.

कलम-९(५) – प्रथम व व्दितीय अपिलीय अधिका-यांचे दिवाणी न्यायालयासारख़े अधिकार

या कलमाअन्वये अपिलावर निर्णय करताना,

- प्रथम अपील प्राधिकारी आणि
- व्दितीय अपील प्राधिकारी यांना पुढील बाबीच्या संबंधात ,
- दिवाणी प्रक्रिया संहिता,1908 अन्वये एखादया दाव्याची

न्यायचौकशी करताना दिवाणन्यायालयाकडे जे अधिकार विहीत असतात तेच अधिकार असतील:-

- (क) दस्तऐवज किंवा अभिलेख सादर करण्यास फर्मावणे व त्याची तपासणी करणे:
- (ख) सुनावणीसाठी समन्स पाठविणे आणि
- (ग) विहीत करण्यात येईल अशी इतर कोणतीही बाब

कलम-१०(१) प्रथम अधिका-याचे शास्ती लादणेचे अधिकार

(क) जर पदनिर्देशित अधिका-याने , पुरेशा व वाजवी कारणाशिवाय लोकसेवा देण्यात कसुर केली आहे,

– असे प्रथम अपील प्राधिका-याचे मत झाले असेल तर,
– तो त्या पदनिर्देशित अधिका-यावर ,
– *पाचशे रुपयांपेक्षा कमी नसेल परंतु पाच हजार रुपयांपर्यंत असू शकेल एवढी,*
– किंवा राज्य शासन राजपत्रातील अधिसुचनेद्वारे वेळोवेळी सुधारणा करील अशा रकमेएवढी, शास्ती लादील.

(ख) पदनिर्देशित अधिका-याने ,

– पुरेशा व वाजवी कारणाशिवाय नियत कालमर्यादेच्या आत लोकसेवा देण्यात कसुर केली आहे,
– असे व्दितीय अपील प्राधिका-याचे देखील मत झाले असेल तर,
– त्यास, कारणे लेखी नमुद करुन ,
– *प्रथम अपील प्राधिका-याने लादलेली शास्ती कायम ठेवता येईल किंवा त्यात बदल करता येईल:*

परंतु , प्रथम अपील प्राधिकारी किंवा व्दितीय अपील प्राधिकारी,

– पदनिर्देशित अधिका-यावर कोणतीही शास्ती लादण्यापूर्वी,
– त्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देईल.

कलम-१०(२)- राज्य लोकसेवा हक्क आयोगाचे शास्ती लादण्याचे आधिकार

प्रथम अपील प्राधिका-याने ,

- **कोणत्याही पुरेशा व वाजवी कारणाशिवाय**
- **विनिर्दिष्ट कालावधीत अपिलावर निर्णय देण्यात वारंवार कसुर केली होती किंवा**
- **चूक करणा-या पदनिर्देशित अधिका-याला वाचवण्याचा गैरवाजवी प्रयत्न | केला होता**
- **असे मुख्य आयुक्तांचे किंवा आयुक्तांचे मत झाले असेल तेव्हा,**
- **तो, प्रथम अपील प्राधिका-यावर ,**
- ***पाचशे रुपयांपेक्षा कमी नसेल परंतु पाच हजार रुपयांपर्यंत असु शकेल एवढी, किंवा***
- **राज्य शासन राजपत्रातीलअधिसुचनेद्वारे वेळोवेळी सुधारणा करील अशा रकमेएवढी , शास्ती लादील.**

परंतु, प्रथम अपील प्राधिका-यावर कोणतीही शास्ती लादण्यापूर्वी, त्याला आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देण्यात येईल.

कलम-११- शास्ती वसुलीची कार्यपध्दती

संबंधित अपील प्राधिकारी किंवा आयोग,

- **लादण्यात आलेल्या शास्तीच्या रकमेबददल पदनिर्देशित अधिका-यास किंवा प्रथम अपील प्राधिका-यास तसेच सार्वजनिक प्राधिकरणास लेखी कळवील.**
- **पदनिर्देशित अधिकारी किंवा, यथास्थिती, प्रथम अपील प्राधिकारी,**
- **असे कळविण्यात आल्याच्या दिनांकापासून** ***तीस दिवसांच्या कालावधीच्या आत,*** **शास्तीच्या रकमेचा भरणा करील व**
- **असे करण्यात कसुर केल्यास, सक्षम प्राधिकारी,**
- **संबंधित पदनिर्देशित अधिका-याच्या किंवा, यथास्थिती , प्रथम अपील प्राधिका-याच्या** वेतनातून शास्तीची रककम वसुल करील.

कलम १२(१) वारंवार केलेल्या कसुरीबददल जबाबदारी निश्चित करण्याची कार्यपध्द्ती

सक्षम प्राधिकारी,

- संबंधित पदनिर्देशित अधिका-याने लोकसेवा देण्यामध्ये
- वारंवार केलेल्या कसुरीबददल अथवा
- लोकसेवा देण्यामध्ये वारंवार केलेल्या विलंबाबददल तसेच,
- अपील प्राधिका-यांच्या निदेशांचे अनुपालन करण्यात वारंवार केलेल्या कसुरीबददल ,
- द्वितीय अपील प्राधिका-याकडुन माहीती मिळाल्यानंतर,
- पंधरा दिवसांच्या कालावधीच्या आत अशा पदनिर्देशित अधिका-यावर त्याच्या विरुध्द शिस्तभंगाची कारवाई का सुरु करण्यात येऊ नये,याबाबत कारणे दाखवा नोटीस बजावील.
- सक्षम प्राधिकारी , त्या पदनिर्देशित अधिका-याविरुध्द लागु असलेल्या वर्तणुक व शिस्तभंगविषयक नियमांनुसार समुचित अशी शिस्तभंगाची कारवाई सुरु करील.

कलम १२(२) कसुरीबददल जबाबदारी निश्चित करण्याची कार्यपध्दती

जबाबदारी निश्चित करण्याची कार्यापध्द ती

- ज्याच्याविरुध्द अशी नोटीस काढण्यात आली असेल त्या पदनिर्देशित अधिका-यास, *अशी नोटीस मिळाल्याच्या दिनांकापासुन पंधरा दिवसांच्या आत* संबधित सक्षम प्राधिका-याकडे अभिवेदन सादर करता येईल.

- विनिर्दिष्ट कालावधीच्या आत सक्षम प्राधिका-याला असे कोणतेही अभिवेदन न मिळाल्यास किंवा प्राप्त झालेला खुलासासमाधानकारक न वाटल्यास,

- सक्षम प्राधिकारी, सार्वजनिक प्राधिकरणाच्या वर्तणुक व शिस्तभंगविषयक नियमांमध्ये नमूद केल्याप्रमाणे विभागीय चौकशी सुरु करील

परंतु, सक्षम प्राधिका-यास

- त्या पदनिर्देशित अधिका-याच्या पृष्टयर्थ वाजवी आणि समर्थनीय कारणे असल्याचे दिसून आले , आणि
- पात्र व्यक्तीला सेवा देण्यात झालेला विलंब हा त्याच्यामुळे नव्हे तर,
- अन्य पदनिर्देशित अधिका-यामुळे झाला होता अशा निष्कर्षाप्रततो आला असेल तर,
- सक्षम प्राधिका-याने त्या पदनिर्देशित अधिका-याविरुध्दची नोटीस मागे घेणे विधिसंमत असेल.

अशा पदनिर्देशित अधिका-यावर जबाबदारी निश्चित करताना,

- सक्षम प्राधिकारी, त्या बाबतीत आदेश लादण्यापूर्वी नैसर्गिक न्याय तत्वांचे पालन करील आणि
- तो, पदनिर्देशित अधिका-याला, आपले म्हणणे मांडण्याची वाजवी संधी देईल.

कलम-१३ महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोग

(१) राज्य सेवा हक्क आयोग या नावाने संबोधला जाणारा एक आयोग, राजपत्रातील अधिसुचनेव्दारे घटित करील.

परंतु, राज्य शासनाकडुन आयोग घटित करण्यात येईपर्यंत,शासनास , राजपत्रातील अधिसुचनेद्वारे, आयोगाचे अधिकार व कार्ये ,

- **प्रत्येक महसुली विभागातील विभागीय आयुक्ताकडे किंवा इतर कोणत्याही शासकीय अधिका-याकडे सोपविता येतील.**

(2) महाराष्ट्र राज्य सेवा हक्क आयोग पुढील व्यक्तींचा मिळून बनलेला असेल-

- **(क) राज्य मुख्य सेवा हक्क आयुक्त , ज्याची अधिकारिता मुंबई शहर जिल्हा आणि मुंबई उपनगर जिल्हा यापुरती असेल आणि**
- **(ख) मुंबई शहर जिल्हा आणि मंुबई उपनगर जिल्हा यांचे क्षेत्र वगळुन प्रत्येक महसुली विभागांसाठी एक राज्य सेवा हक्क आयुक्त, ज्याची अधिकारीता संबंधित महसूली विभागापुरती असेल.**

कलम १३(३) महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोग नियुक्ती

राज्यपाल, पुढील व्यक्तींनी मिळून बनलेल्या समितीच्या शिफारशीनुसार मुख्य आयुक्तांची आणि आयुक्तांची नियुक्ती करतील.

- (एक) मुख्यमंत्री, जे या समितीचे अध्यक्ष असतील
- (दोन) विधानसभेतील विरोधी पक्षनेता आणि
- (तीन) मुख्यमंत्र्यांनी नामनिर्देशित करावयाचे एक कॅबीनेट मंत्री

स्पष्टीकरण- शंकानिरसनार्थ, यावद्वारे असे घोषित करण्यात येते की, विधानसभेतील विरोधी पक्षनेता म्हणून एखादया व्यक्तीला मान्यता देण्यात आली नसेल त्याबाबतीत, विधानसभेतील, विरोधी गटांपैकी सर्वात मोठया गटाच्या नेत्यास विरोधी पक्षनेता म्हणून मान्यन्यात येईल.

कलम १३(४)(५)(६) महाराष्ट्र राज्य लोकसेवा हक्क आयोग नियुक्ती

१३(४) आयोगाच्या कामकाजाचे

- सर्वसाधारण अधीक्षण, निदेशन व व्यवस्थापन मुख्य आयुक्तांकडे निहीत असेल
- ज्यास आयुक्त सहाय्य करतील आणि
- त्यास, आयोगास वापरता येत असतील असे सर्व अधिकार वापरता येतील आणि करता येत असतील अशा सर्व कृती करता येतील.

१३(५) मुख्य आयुक्त आणि आयुक्त हे ,

- शासन किंवा सार्वजनिक प्राधिकरण यातील प्रशासनाचे व्यापक ज्ञान व अनुभव असलेल्या, सार्वजनिक जीवनातील प्रख्यात व्यक्ती असतील.

१३(६) मुख्य आयुक्त किंवा आयुक्त,

- हे संसदेचे सदस्य किंवा कोणत्याही राज्याच्या विधानमंडळाचे सदस्य असणार नाहीत, किंवा
- इतर कोणतेही लाभपद धारण करणार नाहीत, किंवा
- कोणत्याही राजकीय पक्षाशी संबंधित असणार नाहीत किंवा
- कोणताही उदयोगधंदा अथवा व्यवसाय करणार नाहीत.

१३(७) आयोगाचे मुख्यालय हे, मुंबई येथे असेल आणि आयुक्तांची कार्यालये प्रत्येक महसुली विभागामध्ये असतील.

कलम-१४ आयुक्तांच्या सेवा शर्ती

- कार्यकाल नियुक्तीपासुन ५ वर्षे किंवा वयाचे ६५ वर्षेपर्यंत –यापैकी जे अगोदर घडेल तोपर्यंत.
- ते पुनर्नियुक्तीस पात्र असणार नाहीत.
- मुख्य आयुक्त किंवा आयुक्त, आपले पद ग्रहण करण्यापूर्वी, विहित केलुयानुसार शपथ घेतील.
- मुख्य आयुक्तास किंवा एखादा आयुक्तास, कोणत्याही वेळी, राज्यपालास उद्देशून आपल्या सहीनिशी आपल्या पदाचा लेखी राजीनामा देता येईल.
- मुख्य आयुक्ताला आणि आयुक्तांना देय असलेले वेतन व भत्ते आणि त्यांच्या सेवेच्या इतर अटी व शर्ती हया, राज्य मुख्य माहिती आयुक्ताला आणि राज्य शासनाच्या मुख्य सचिवाला अनुक्रमे असलेले वेतन व भत्ते आणि सेवेच्या अटी व शर्ती या सारख्याच असतील. तथापी पुर्विच्या सेवेतील निवृत्ती वेतन वजा करुन वेतन दिले जाईल.
- पुन्हा नव्याने निवृत्ती वेतनाचा हक्क असणार नाही.
- शासन आयोगास आवश्यक तेवढे अधिकारी व कर्मचारी उपलब्ध् करुन देईल.

कलम १५ – आयुक्ता सेवेतून काढून टाकणे

१५(१) राज्यपालांना, मुख्य आयुक्तास किंवा कोणत्याही आयुक्तास, जर मुख्य आयुक्त किंवा आयुक्त,-

- क) आयुक्त नादार असेल किंवा
- ख) राज्यपालांच्या मते ज्यात नैतिक अध:पतनाचा अंतर्भाव आहे अशा एखाद्या अपराधाबद्दल तो दोषी ठरला असले किंवा
- ग) तो, त्याच्या पदावधीत, त्याच्या पदाच्या कर्तव्यांव्यतिरिक्त इतर कोणतीही वेतनी सेवा करील असले किंवा
- घ) राज्यपालांच्या मते शारीरीकदृष्टया किंवा मानसिक दुर्बलतेच्या कारणामुळे तो पदावर राहण्यास अयोग्य झाला असेल किंवा
- ड) मुख्य आयुक्त किंवा आयुक्त म्हणून त्याच्या कार्यामध्ये बाधा पोहोचेल असे त्याचे आर्थिक किंवा इतर हितसंबंध असतील तर

त्यास , आदेशाव्दारे पदावरुन दूर करता येईल

2) पोट-कलम 1)मध्ये काहीही अंतर्भुत असले तरी , मुख्य आयुक्त किंवा कोणताही आयुक्त यांना पदावरुन दूर करण्याची कारणे आणि अशा प्रस्तावांच्या पुष्टयर्थचे साहित्य यांसह,

- त्यांना पदावरुन दूर करण्याबाबत चौकशी करण्याची आणि शिफारस करण्याची मागणी असणारे निर्देश
- राज्य शासनाकडून मुंबई येथील उच्च न्यायालयाच्या मुख्य न्यायमूर्तीकडे करण्यात आला असल्याखेरीज,
- मुख्य आयुक्त किंवा कोणताही आयुक्त यांना, त्यांच्या पदावरुन दूर करता येणार नाही.

कलम-१६(१) आयोगाचे अधिकार व कर्तव्ये

लोकसेवा कायदयाची अंमलबजावणी सुनिश्चित करणे व अधिक चांगल्या रीतीने लोकसेवा देण्याची सुनिश्चिती करण्याकरिता राज्य शासनाला सूचना करणे हे आयोगाचे कर्तव्य असेल, या प्रयोजनार्थ आयोगास पुढील गोष्टी करता येतील –

- **क) लोकसेवा देण्यात कसूर केल्याबाबतची, स्वाधिकारे दखल घेणे आणि त्यास योग्य वाटतील त्याप्रमाणे अशी प्रकरणे निकालात काढण्यासाठी निर्देशित करणे**
- **ख) लोकसेवा देणारी कार्यालये आणि प्रथम अपील प्राधिकारी व व्दितीय अपील प्राधिकारी यांच्या कार्यालयाची तपासणी पार पाडणे**
- **ग) कोणत्याही पदनिर्देशित अधिका-याने किंवा अपील प्राधिकाऱ्यांनी त्यांच्याकडे सोपवलेली कार्ये योग्यपणे पार पाडण्यात कसूर केली असेल तर त्यांच्याविरुध्द विभागीय चौकशीची शिफारस करणे**
- **घ) लोकसेवा देण्याच्या कार्यपध्दतीमध्ये ज्यामुळे लोकसेवा देण्यात अधिकाधिक पारदर्शकता व सुलभता येईल असे बदल करण्यासाठी शिफारस करणे.**

परंतु, अशी एखादी शिफारस करण्यापूर्वी आयोग लोकसेवा देणाऱ्या अशा विभागाच्या प्रभारी प्रशासकीय सचिवाबरोबर विचारविनिमय करील

- **ड) लोकसेवा कार्यक्षमपणे देण्यासाठी सार्वजनिक प्राधिकरणांनी करावयाच्या उपाययोजना करण्यासाठी शिफारस करणे**
- **च) सार्वजनिक प्राधिकरणांनी लोकसेवा देण्याबाबत, सनियंत्रण करणे**
- **छ) कलम 18 अन्वये त्याच्याकडे दाखल केलेलया अपिलाची सुनावणी घेणे व त्यावर निर्णय देणे**

कलम १६(२) आयोगाचे दिवाणी स्वरुपाचे अधिकार

आयोगाला, या कलमान्वये

- कोणत्याही बाबीची चौकशी करताना पुढील बाबतीत दिवाणी प्रक्रिया संहिता 1908 अन्वये एखादया दाव्याची न्यायचौकशी करताना दिवाणी न्यायालयाकडे जे अधिकार निहित करण्यात आलेले आहेत तेच अधिकार असतील
- क). व्यक्तींना समन्स पाठवणे व हजर राहण्यास भाग पाडणे आणि त्यांना शपथेवर तोडी किंवा लेखी साक्षीपुरावा देण्यास व दस्तऐवज किंवा वस्तू सादर करण्यास भाग पाडणे ;
- ख) दस्तऐवजांचा शोध घेण्यास आणि तपासणी करण्यास फर्मावणे
- ग) शपथपत्रावर साक्षीपुरावा घेणे
- घ) कोणत्याही न्यायालयाकडून किंवा कार्यालयाकडून कोणतेही शासकीय अभिलेख किंवा त्याच्या प्रती याची मागणी करणे
- ड) साक्षीदारांची किंवा दस्तऐवजांची तपासणी करण्याकरिता समन्स काढणे ;
- च) विहित करण्यात येईल अशी अन्य कोणतीही बाब

कलम-१७ -आयोगाने केलेल्या शिफारशीवर कार्यवाही

कलम १७- राज्य शासन, कलम 16 मधील पोट - कलम (1) च्या खंड (ग)(घ) आणि (ड.)अन्वये

- **आयोगाने केलेल्या शिफारशीवर विचार करील आणि**
- **केलेल्या कार्यवाहीची माहिती ,**
- **तीस दिवसांच्या आत किंवा आयोगाशी विचारविनीमय करुन ठरविण्यात येईल अशा त्यानंतरच्या कालावधीत, आयोगाकडे पाठवील**

कलम १८- आयोगाचे अपिलीय अधिकार

१८(१) व्दितीय अपील प्राधिकऱ्याच्या आदेशामुळे व्यथित झालेल्या

- *पात्र व्यक्तीस किंवा*
- *पदनिर्देशित अधिकाऱ्यास*
- असा आदेश *प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून साठ दिवसांच्या कालवधीच्या आत* आयोगाकडे अपील करता येईल.

(२) मुख्य आयुक्त किंवा, यथास्थिति,आयुक्त,

- सर्व पक्षकारांना आपले म्हणणे मांडण्याची संधी दिल्यानंतर,
- *अपील प्राप्त झाल्याच्या दिनांकापासून नव्वद दिवसांच्या कालावधीत* ,असे अपील निकालात काढील.
- आयोगाला पदनिर्देशित अधिकाऱ्यावर किंवा
- प्रथम अपील प्राधिकाऱ्यावर शास्ती लादता येईल किंवा
- लादलेल्या शास्तीमध्ये बदल करता येईल किंवा तो रद्द करता येईल आणि अशी प्रदान केलेली शास्ती कोणतीही असल्यास परत करण्याचा आदेश देता येईल.

कलम १९ - आयोगाचा वार्षिक अहवाल

आयोग, प्रत्येक वित्तीय वर्ष संपल्यानंतर,

– मागील वर्षामधील आपल्या कार्याचा तसेच
– सार्वजनिक प्राधिकरणांच्या लोकसेवा देण्याच्या कामगिरीच्या मूल्यमापनाबाबतचा अहवाल तयार करील आणि
– तो राज्य शासनाला सादर करील.

राज्य शासन,

– आयोगाने सादर केलेला वार्षिक अहवाल
– राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहासमोर ठेवील

कलम २०(१)- सार्वजनिक प्राधिकरणांनी करावयाचे विशेष प्रयत्न

१) लोकसेवा मिळविण्यासाठी

- पात्र व्यक्तीकडून विविध प्रमाणपत्रे दस्तऐवज,
- शपथपत्रे, इत्यादी सादर करण्याबाबतची मागणी कमी करण्यासाठी
- सर्व सार्वजनिक प्राधिकरणे काल मर्यादेत प्रभावी उपाययोजना करतील.
- सार्वजनिक प्राधिकरण, अन्य विभागाकडून किंवा सार्वजनिक प्राधिकरणांकडून थेटपणे आवश्यक माहिती प्राप्त करण्यासाठी समन्वयाने प्रयत्न करतील.

कलम २०(२)- पदनिर्देशित अधिकाऱ्यांची संवेदनशीलता

2) पात्र व्यक्तींच्या अपेक्षांच्याप्रती

– पदनिर्देशित अधिकाऱ्यांना संवेदनशील करणे आणि

– नियत कालमर्यादेत पात्र व्यक्तींना लोकसेवा देण्यासाठी माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर करणे व ई-प्रशासन संस्कृतीचा अवलंब करणे हे यामागील प्रयोजन व उद्दिष्ट असल्याकारणाने,

– लोकसेवा नियत कालमर्यादेत देण्यात पदनिर्देशित अधिकाऱ्याकडून होणारी कसूर ही, गैरवर्तणुक मानली जाणार नाही.

कलम २०(३)-वारंवार कसूरी करणा-या अधिकार-या विरुध्द कारवाई

द्वितीय अपील प्राधिकाऱ्याकडून किंवा मुख्य आयुक्ताकडून, किंवा यथास्थित, आयुक्ताकडून

- पदनिर्देशित अधिकाऱ्याकडून होणाऱ्या वारंवार कसुरीबद्दल लेखी माहिती प्राप्त झाल्यावर,
- संबंधित सार्वजनिक प्राधिकरणाचा प्रमुख, कसुरदार अधिकाऱ्यावर कारणे दाखवा नोटीस बजावून व तयाला आपले म्हणणे मांडण्याची संधी देऊन तशी आशयाच्या निष्कर्षाची नोंद केल्यानंतर,
- योग्य ती प्रशासकीय कारवाई करण्यास सक्षम असले.

स्पष्टीकरण -

- या पोट कलमाच्या प्रायोजनासाठी जर एखादा पदनिर्देशित अधिकारी एका वर्षात त्याच्याकडे प्राप्त झालेल्या एकुण पात्र प्रकरणांपैकी दहा टक्के इतक्या प्रकरणांमध्ये कसून करील तर त्यास नित्याचा कसूरदार मानण्यात येईल.

कलम २१व २२- आर्थिक तरतूद व सेवानियम

२१) शासन या अध्यादेशाच्या

- अंमलबजावणी करण्यासाठी आणि
- पदनिर्देशित अधिकारी, अपील प्राधिकारी आणि त्यांचा कर्मचारी वर्ग यांच्या प्रशिक्षणासाठी
- पुरेशा निधीचे नियत वाटप करील

२२) या अध्यादेशाची कलम 9,12 आणि कलम 20 चे पोट कलम (3) यांच्या तरतुदी

- शासकीय किंवा यथास्थिति संबंधित सार्वजनिक प्राधिकरणातील कर्मचा-यांना लागू असलेले, पुरक असतील
- शिस्तविषयक व वित्तीय नियम आणि असे इतर सेवा नियम व विनियम यांना पुरक असतील.

कलम-२३ जाणून बुजून किंवा चुकीची माहिती देणा-याविरुध्द कारवाई

- जर पात्र व्यक्ती अर्जात जाणून बुजून किंवा चुकीची माहिती देत असेल किंवा
- अर्जासोबत खोटे दस्तऐवज सादर करीत असेल आणि
- अशा माहितीच्या किंवा दस्तऐवजांच्या आधारे या अध्यादेशाअन्वये लोकसेवा मिळवित असेल तर,
- अशा प्रकरणी, अंमलात असलेल्या दंडविधानाच्या संबंधित तरतुदीअन्वये त्याच्याविरुध्द कार्यवाही करण्यात येईल.

कलम २४ ते २५ -- संकिर्ण बाबी

२४) प्रभावी अंमलबजावणी करण्याच्या प्रयोजनासाठी,

– सर्वसाधारण किंवा विशेष लेखी निदेश सार्वजनिक प्राधिकरणाला देता येतील आणि
– सार्वजनिक प्राधिकरणावर, अशा निदेशाचे पालन करणे व त्यानुसार कार्य करणे बंधनकारक असेल.

२५) या अध्यादेशाच्या तरतुदीनुसार किंवा त्याखाली केलेल्या नियमांनुसार

– सदभावनेने केलेल्या कृतिस सरंक्षण किंवा करण्याचे अभिप्रेत असलेल्या कोणत्याही कृतिसाठी,
– कोणत्याही व्यक्तीविरुध्द कोणताही दावा, खटला अथवाअन्य कायदेशीर कार्यवाही दाखल करता येणार नाही.

२६) कोणत्याही दिवाणी न्यायालयास, न्यायाधिकरणास किंवा अन्य प्राधिकरणास ,

– ज्या बाबीवर आयोगाला आणि अपील प्राधिक-यांना या अध्यादेशाद्वारे किंवा
– त्या अन्वये निर्णय करण्याचे अधिकार प्रदान केलेले असतील,
– अशा कोणत्याही बाबीच्या संबंधित निर्णय करण्याची अधिकारिता असणार नाही.

कलम २७ – या अध्यादेशाच्यआ तरतूदी प्रभावी असणे

याअध्यादेशान्वये अधिसुचित केलेल्या सेवांच्या आणि त्यांच्या अंमलबजावणीच्या संबंधात

- **या अध्यादेशाच्या तरतुदी हया त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही अन्य कायद्यात किंवा**
- **या अध्यादेशाखेरीज अन्य कोणत्याही कायद्याच्या आधारे अंमलात असलेल्या कोणत्याही नियमांमध्यं त्याच्याशी विसंगत असे काहीही अंतर्भूत असले तरी परिणामक असतील.**

कलम २८ व २९ – नियम करणे व अडचणी दूर करणे

२८) शासन या अध्यादेशाच्या अंमलबजावणीसाठी

- आवश्यक ते नियम करुय शकेल.
- केलेला प्रत्येक नियम राज्य विधनमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे ठेवण्यात येईल.

२९) या अध्यादेशाच्या तरतुदीची अंमलबजावणी करताना अडचण उद्भवल्यास

- (१) राज्य शासनास प्रसंगानुरुप, ती अडचण दूर करण्याच्या प्रयोजनांसाठी त्याला आवश्यक किंवा इष्ट वाटेल अशी या अध्यादेशाच्या तरतुदींशी विसंगत नसलेली कोणतीही गोष्ट राजपत्रात प्रसिध्द केलेल्या आदेशाव्दारे करता येईल
- (२) पोट कलम (1) अन्वये काढण्यात आलेला प्रत्येक आदेश तो काढण्यात आल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहापुढे मांडण्यात येईल.